

זמן מסויים שידליק את הנרות אלא שהנרות יאירו בשעת נעילה, כשהגוי מדליק את הנרות מבעוד יום אין הוא עושה זאת רק כדי להנות את ישראל, וההנאה שהישראל נהנה אח"כ מהאור אינה הנאה ישירה לכן לא אסרו זאת, אע"פ שהגוי יודע שהכונה שידליק את הנרות ביום הכיפורים, אך הקבלנות גורמת לכך שאין שעה מסוימת ביום הכיפורים שבה הוא צריך להדליק את הנרות, וכשאין שעה מסוימת סובר הבאה"ט שקבלנות כזו מותרת. והדברים עדיין צ"ע (ועיין עוד בתשובה הבאה).

סיכום

נראה לענ"ד שאין היתר לבנות את הישוב ע"י קבלן גוי ופועלים גויים בשבת וזכות שמירת השבת אף היא יש בה כדי להבטיח את חיזוקו של הישוב היהודי בארץ וכמו שאמרו חז"ל: "אלמלי שמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן היו נגאלין".
מיהו לדעת מו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל הדבר מותר, ולמעשה, אם שעת הדחק גדולה, יש לסמוך עליו.

סימן לא

השקאה ע"י גוי בשבת

שאלה*

שותלי פרחי הציפורנים פנו בשאלה כיצד להשקות בשבת. כי עליהם להשקות בשבועות הראשונים בכל יום לסרוגין, דהיינו להשקות שעה ולהפסיק שעה, כדי שהשרשים לא ירקבו מריבוי מים ומאידך תשאר הקרקע לחה כדי שהשתילים לא יבלו. וא"כ מה לעשות בשבת?

רצון ישראל בשבת. ולא דוקא שהישראל נהנה מהמלאכה בשבת.

מיהו בבאה"ט (סי' תקי"ד) מצדיק את המנהג שגוי מדליק נר בשעת הנעילה ביום הכיפורים וכתב שהמדובר בקצץ וכדעת הר"ן שבקצץ מותר לישראל ליהנות ממלאכתו שבת. ואע"פ שהמדובר שם בהדלקת הנר לצורך ישראל ביוכ"פ ובכל זאת התיר. ואולי יש לומר ששני דינים הם באיסור מלאכה ע"י נכרי בשבת (עי' אב"נ אר"ח סי' מ"ג ר'):

א. כשישראל אומר לנכרי בשבת הדבר אסור משום דבר דבר.

ב. כשהגוי עושה מלאכה מעצמו עבור ישראל, או כשישראל רק רומז לו, או כשישראל אומר לו מע"ש, אין כאן איסור משום "דבר דבר" אלא איסור אחר, שחז"ל אסרו ליהנות ממלאכת גוי בשבת שמא ישראל יעשה מלאכה בעצמו בשבת. ונפ"מ למקום שאינו נהנה בגופו מהמלאכה שבאופן השני לא גזרו. (ולפי"ז יש לענ"ד היתר אחר ליהנות מהדלקת הנר בנעילה ע"י גוי כי מצוות לאו ליהנות ניתנו.) ולפי"ז י"ל שבקבלנות, אע"פ שעושה מלאכה בשבת במיוחד עבור ישראל, מכיון שקצצו אתו מע"ש ולא קבעו אתו

ראשי פרקים

שאלה

- א. מלאכת שבת ע"י נכרי
 - ב. נכרי שכיר או קבלן
 - ג. שותפות נכרי בגדולי קרקע ובעייתיה
 - ד. שותפות כללית שאינה בגוף הנכס
- מסקנה

* עש"ק פרשת בהר-בחוקותי, אייר תשכ"ט

ואפילו אם תרצה לומר שיש להתיר שדה בקבלנות, בנ"ד אם הפועל רק ישקה מאי קבלנות איכא, הרי בהכרח ישראל אומר לו להשקות בשבת. וכל ההיתר של קבלנות הוא משום דאדעתא ידיה קעביד, דאינו חייב לעשות בשבת, ומה שעושה בשבת הוא רווחא ידיה בלבד. אך כאן הרי כל שכירות הגוי היא רק להשקות, ואפילו אם ימונה כל השבוע לעבודת ההשקאה, הרי תפקידו להשקות כל יום, גם בשבת, ומאי קבלנות שייכת כאן?

אמנם מצינו קבלנות כה"ג בשו"ע סי' רמ"ד ס"ו, יהודי הקונה מכס ושוכר לו אינו-יהודי לקבל מכס בשבת מותר אם הוא בקבולת. דהיינו שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך, והתם הרי כל שכירותו היא רק לצורך שבת ובכ"ז שרינן בקבולת ודמי להכא, וטעם ההיתר הוא משום פסידא, דאי לא שרית ליה אתי לידי איסורא דאורייתא. וא"כ גם כאן נתיר משום פסידא. וכבר כתבו הפוסקים דמוכס עושה גם מלאכות דאורייתא.

מיהו בכל זאת י"ל דהתם יש לקיבולת משמעות כל שהיא. שעל כל מאה דינרים מקבל סכום ידוע, וצ"ל שההיתר הוא משום שע"י שאינו עובד כשכיר, אלא כקבלן, הוא כבעלים על הרווחים וכאילו מכר לו בעה"ב את מכסו בסכום ידוע. אך כאן א"א לומר שמכר לו את ההשקאה, וע"י שעושה בקבלנות לא מקרי בעלים ודו"ק. (ועוד דהתם כל שעושה יותר ירויח יותר וזה ל"ש כאן).

וסברא כזו כ' המג"א (סי' רמ"ד ס"ק י"ח), אלא שהוא משתמש בה למי שמוכר את המכס לשבתות בלבד בלי הבלעה, אך מי שמוכר מכס של שבת בהבלעה עם ימים אחרים בקיבולת משמע דמותר בלא"ה עיי"ש, אע"פ שידוע שהמכס נגבה כל יום, כולל שבת, וא"כ הגוי יעבוד גם בשבת מ"מ מכיון שהוא קבלן ובהבלעה מותר. וא"כ בנ"ד אם ימנה פועל קבלן שכל תפקידו להשקות בין בשבת ובין בחול, יהיה מותר לכאורה. אלא שג"ל שלא שייך

(אמנם לאחר מכן הותקן מחשב השקאה שפתר את בעיות ההשקאה אך בשנת תשכ"ט עדיין הוא לא היה בשימוש מעשי). השאלה אם מותר ע"י גוי וכיצד?

א. מלאכת שבת ע"י נכרי

לא התירו למעשה מלאכה בשבת ע"י גוי אלא שבות. אמנם הרמ"א (סי' ש"ז סעיף ה') כתב בשם העיטור שיש מקילין אפילו במלאכה דאורייתא, אך בסי' רע"ו ס"ב בהגה סובר שרוב הפוסקים חולקים על זה. ואף אלה שהתירו עשו זאת רק במקום מצוה ולא במקום פסידא. מיהו אם נגדיר את נ"ד כמצות ישוב א"י, הרי מצוה זו חמורה יותר והתירו אמירה לעכ"ם אפילו באיסור דאורייתא כדכ' התוס' בגיטין (ה' ב' ד"ה אע"ג). מיהו נלענ"ד דמצות ישוב א"י אמרו רק בכגון דהתם שקונה שדה מעכ"ם שמצוה להוציא שדות מרשותם לרשותנו, ומצוה הבאה לידך על תחמיצנה (ע"י לעיל בסי' ל'). וכן אם היו כל חיי הישוב תלויים בזה ואלמלא כן היה המקום נחרב ח"ו היה כאן אולי משום מצות ישוב א"י, אך כשאנשים יושבים על אדמתם ומעבדים אותה, ובגידול מקרי אחד עלולים להפסיד בגלל ענין ההשקאה, לא הותר בגלל מצות ישוב א"י לענ"ד, כי יש גידולים אחרים שבהם אין בעיות כאלו, והישוב יוכל להתקיים ולהתפתח ע"י גידולים אחרים.

ב. נכרי שכיר או קבלן

גם כשהגוי הוא שכירו אין לומר שאדעתא דנפשיה קעביד כי הגוי עושה מלאכה בשליחותו של ישראל כדאיתא בע"ז (כ"א ב').

וגם בקבלנות לא התירו אלא בצנעה ולא בפרהסיא, כדכתבו התוס' בע"ז שם שמא יאמרו ששכירו הוא, אמנם בשדה יש שהתירו (בתוס' שם בשם ר"י) משום דכו"ע ידעי שרגילות היא לקבל שדה באריסות. אך בימינו צ"ע אם יש אריסות כגון זו ואולי אפילו בשדה אסור, וצ"ע.

לקרקע והוא איסור לא תחנם, ורק בקטיף מותר שהוא ע"מ לקוץ, אך במחובר לא.

הנה גם אם יהיה שותף בפרחים, מכיון שהם עומדים להיקטף הרי זה כמוכר לו אילן ע"מ לקוץ וקוצץ שמותר לר' יהודה (ע"ז י"ט ב' ושר"ע סי' קנ"א ס"ז). מיהו כל ההיתר למכור ע"מ לקוץ הוא כשקוצץ מיד. אך אם משהה את הקציצה אסור. וכמבואר בע"ז (כ' ב') ובשר"ע (ס"ט) שאין מוכרין להם קמה. אע"פ שקמה סופה להיקצר. מיהו מסתבר שהמוכר דבר שסופו להיקצץ אין בו איסור לא תחנם מדאורייתא, אלא רק מדרבנן, שהרי אין כאן חניה גמורה, אלא לשעה.

וכן כתב בספר שמן המור (סי' ד') שהמוכר קרקע לגוי לזמן קצוב אינו עובר על לא תחנם (אלא שמדבריו משמע שאין איסור לא תחנם כלל במוכר לזמן קצוב, אך מאיסור מכירת קמה משמע שיש איסור לפחות מדרבנן ועיין להלן בשם הגר"ע). והחזו"א (שביעית סי' כ"ד אות ב' ד"ה והנה) הוכיח שאין מוכרין אילן לר"מ אף בחו"ל. ואם מכירה לזמן בארץ אסורה רק מדרבנן אין מקום לגזור בחו"ל? אלא ע"כ מכירה לזמן בא"י היא מהתורה. אך בהר צבי בכרם ציון (שביעית אות ב') דחה ראייתו, שאיסור מכירת מחובר לקרקע נחשב כמכירת קרקע ולכן אין חילוק בין א"י לחו"ל, ומשום כך מוכר קרקע לזמן קל יותר ממוכר מחובר לקרקע. אך גם לדבריו י"ל שהא גופא, שמחובר לקרקע כקרקע, הוא רק מדרבנן. מכיון שכל קניינו אינו בגוף הקרקע ולעולם, אלא רק בדבר המחובר לקרקע, שסופו להיתלש. רבנן הם שהחשיבוהו לענין זה כקרקע עצמה, משום שכלל הוא בכל התורה שהמחובר לקרקע כקרקע.

והנה בנ"ד אינו מוכר לגוי את הפרחים אלא עושהו שותף זוטר, ולא נראה ששותפות כזו נותנת לו חניה בקרקע. אם כי לא מצינו היתר לעשות גוי שותף בקרקע, בין אם הוא שותף גדול או שותף חלקי, כי סו"ס יש לו חלק בקרקע. אך י"ל שבשותפות מזערית כזו, בגידולים העומדים להיתלש, לא גזרו. מיהו לא מצינו היתר מפורש לכך.

קבלנות ככ"ד שכל העבודה היא רק עבודה התלויה בזמן ידוע, שצריך להשקות שעה ולהפסיק שעה וזו לא מקרי קבלנות. מיהו מצינו כעין זה בבאה"ט (סי' תקי"ד) שהתיר לגוי להדליק נר מיו"ט לשבת ובנעילה ביוהכ"פ ע"י קציצה. וצ"ע מדוע קציצה מועילה להדלקת נר בזמן ידוע? והוא מסתמך על הב"י (ריש סי' רע"ו) בשם הסמ"ג והתרומה. ולענ"ד אין משם ראיה, כי שם מדובר במקרה שלא אמר לגוי במפורש להדליק נר בשבת, כשם שבאגרות לא אמר לו במפורש לילך בשבת, כמבואר בשמם בב"י (סי' רמ"ז ד"ה וכתב) עי"ש. ואולי הבאה"ט מתייחס לקבלן קבוע שמדליק כל יום את הנרות בשכר ידוע. (ועי' בתשובה הקודמת.)

ועין ערוה"ש (סי' רמ"ד ס"ק י"ז-י"ח) שכתב לחלק בין מכס לתנור ומרחץ, דתנור ומרחץ לא התירו להשכיר לעכו"ם, משום הפסד מרובה, משום שהתנור שלו, ואז ניכר הדבר שהגוי עובד בשבת עבור ישראל. כמו"כ המכס אינו שלו ואת כל זכותו הוא מוכר לגוי, משא"כ בתנור ומרחץ הם בעצם שלו והוא מוכר לגוי רק את הרווחים. וא"כ בנ"ד שהשדה והשתילים שלו לא שייך ההיתר של מכס.

ג. שותפות נכרי בגדולי קרקע ובעייתיה

לכן נלענ"ד שההיתר המרווח יותר הוא שהגוי יהיה שותף ברווחים, לפי השיעור של עבודת ההשקאה, ביחס ליתר ההוצאות שבעסק, והגוי יקבל אחוזים מן הרווח בשיעור זה. או שישכימו ביניהם על סכום מסוים במקום החישוב המסובך ע"ח חלוקת הרווחים ביניהם, בתנאי שיהיה יותר משכר פועל רגיל, עי' סי' רמ"ה (ובמשנ"ב ס"ק ד').

ובשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שמעתי שמתיר שותפות בגוי רק בקטיף במקרה יוצא מן הכלל, אך לא בהשקאה. וצ"ע מה טעמו.

ואולי משום שבשותפות בהשקאה אנו עושים אותו שותף גם בגוף הפרחים שהם מחוברים

הרכוש המשותף עצמו. וגם ללא קנין ברכוש המשותף חלה השותפות. ובשר"ת מהר"ק (שורש קפ"א) כתב שרוב הפוסקים סוברים כהראב"ד. וכן פסק הרמ"א בסי' קע"ו ס"ג כהראב"ד. וא"כ לדעתו אין צורך שיהיה לשותפים קנין בגוף הנכסים אלא די בקנין גופם ושיעבודם זה לזה.

וגם לדעת הרמב"ם אפשר להקנות לשותף חלק בחומרים אחרים, כגון בדשנים. וממילא יש לו גם חלק פרופורציונלי ברווחים, אך לא בעלות בגוף החממה או הפרחים.

מסקנה

נראה איפוא שהדרך הטובה ביותר לפתור את הבעיה היא לשתף גוי באופן כללי בגידול הפרחים והוא ישקה אותם גם בשבתות ואז אדעתא דנפשיה קעביד. ואין לכלול בשותפות בעלות על הפרחים עצמם.

ד. שותפות כללית שאינה בגוף הנכס

אך אפשר לעשותו שותף כללי בעסק ולהוציא מהשותפות את בעלותו על הפרחים. ומצינו שותפויות שאין לשותף זכות בגוף הנכס אלא רק בערכו (על דרך שמצינו חילוק בין קדושת דמים לקדושת הגוף). למשל חבר קיבוץ הוא שותף כללי, אך אין לו זכות לדרוש חלוקה בקרקע או ברכוש מסוים, רק בחלקו בממון. (עיין מאמרו של ידידי הרב יהודה עמיחי ב"אמונת עתיד" בהוצ' מכון התורה והארץ גליון 15).

ונלענ"ד ששאלה זו אם שותפות מחייבת בעלות של השותפין בגוף הנכסים, או שיכולה להיות שותפות כללית בשווי הנכסים, ללא בעלות ממשית בגופם של הנכסים, תלויה במחלוקת הרמב"ם והראב"ד בהל' שותפין (פרק ד' הל' ב'), שלדעת הרמב"ם יש צורך בקנין של הרכוש המשותף ע"י שני השותפין, ולדעת הראב"ד אין צורך בכך, אלא די בקנין בין שני השותפין להשתעבד זה לזה ואין צורך בקנין של

סימן לב

האם רובה נחשב למוקצה

א. דין הרובה

לכאורה יש לדמות רובה לסכין של מילה. ונחלקו בדבר רבנו ירוחם והמהר"ל (רמ"א י"ד סי' רס"ו). רבנו ירוחם מתיר לטלטל סכין של מילה לאחר המילה, משום שהמילה מותרת בשבת ולכן אין כאן כלי שמלאכתו לאיסור, אלא להיתר. והמהר"ל אוסר, כי הוא סובר שאע"פ שהמילה מותרת בשבת, אולם בעקרון סכין זו מיועדת למעשה איסור, ורק במקרה בשבת זו שיש בה מילה בזמנה יש היתר למול. (ובנוסח אחר: מצד החפצא של הסכין הוא מיועד למעשה איסור, ורק מצד הגברא של המהול מותר לו למול בשבת. אולם אלו שני

ראשי פרקים

שאלה

א. דין הרובה

ב. דין הכדורים

שאלה*

רובה הוא כלי שמלאכתו לאיסור לירות באמצעותו (ויש כאן איסור הבערה ואיסור חבלה), אלא שהוא מיועד בעיקר להגנה, וזו מותרת משום פיקוח נפש, האם יעוד זה מפיקע את השם מוקצה מהרובה?

* מרחשון תשנ"ח